

Rosmalla

7 uxoribus 7 filius. *Donatio Alfgeri.*

Anno uero .ii. eiusdem regis Ludowici tradidit Alfger in pago rexandria siue testar banto in uilla Empele eccliam 7 mansu unu. 7 prata. 7 in Hunsece mansos .iii. 7 in hatalle mansu dimidiu. 7 in Ortmon terra ad modia .x. sementis. 7 prata. 7 in illa silua porcos duo. 7 in Rosmalla mansu plenu cu pratis. 7 in silua porco .vi. Et in Herpina mansu plenu cu pratis. 7 in Angrisa mansu dimidiu. 7 in Ostorol tram ad modia .x. 7 in silua porcos duos. 7 prata. Et mancipia .xx. v. In earatione ut sibi ad dies uite sue p̄staret abb eccliam in Maruilde. 7 ad ipsa p̄tinentes mansos .ii. 7 in sup mansos .x. i. cu pleno seruitio. 7 in palethe mansu in dominicatu. 7 mansos seruites .v. 7 mancipia .l. vi. Et p̄bitu ei ut req̄res ad scm Haharnu reuerterent. *Donatione hominu*

1200
jaar

Rosmalen

Orthen

Empel

Engelen

Heemkundekring Rosmalen

Jaargang 25 – Nummer 1

COLOFON

JAARGANG 25 - NUMMER 1

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt drie keer per jaar uitgegeven onder eind-verantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen. Gevestigd in Perron-3 Rosmalen Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

Wilma van Creij, voorzitter
Secretaris:
Henda Pennings, penningmeester
Rien van Grunsven, bestuurslid
Kitty van der Doelen-Crane

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':
Gerrit Mol
Frans Vos
Michiel van Heumen
Wil Coppelmans (lay-out en tekstverwerking)

Productie:
Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse nummers:
€5,50 per uitgave

Distributieadres:
Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Kopijadres:
Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
g.mol@ziggo.nl

Ledenadministratie:
Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Redactie</i> Voorwoord	2
<i>Antoine de Visser</i> De kerkklokken van de Sint Lambertuskerk	2
<i>Martien Veekens</i> 'Rosmalen' in het jaar 815 'Rosmalla' geheten	5
<i>Rob Hoogeboom</i> Rosmalense standerdmolen in stralend ledlicht	9
<i>Redactie</i> De parochiekerk van den H. Lambertus	10
<i>Wil Smulders</i> Verhaalen uit Roosmollen: Pastoor Westerlaken	11
<i>Wil Smulders</i> Jachtpartij van burgemeester Hendrik Siepkens	14
<i>Redactie</i> Verhaalen uit Roosmollen: 't Kruipgat en de Heksentip!	18
<i>Gerrit Mol</i> Een stukje waterschapsgeschiedenis	22
v.h. Fa J. Heijmans - Rosmalen Feestlied veertig jaar N.V. Aannemers en Wegenbouw Mij	23
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	24

Foto omslag:

In de Codex Laureshamensis, vervaardigd tussen 1170 en 1175, staat een aantekening die verwijst naar een schenking in 815 door een zekere Alfger aan de abdij te Lorsch nabij Worms, o.a. over bezittingen in Angrise (Engelen), Ortonon (Orthen), Empele (Empel) en Rosmalla (Rosmalen). Deze aantekening, gevonden in een rond 1175 opgestelde kopie van afspraken over schenkingen in het verleden, was voldoende reden om in 2015 een 1200-jarige naamsvermelding te gaan vieren met de vier daarin vermelde en eeuwenoude nog steeds bestaande gemeenschappen binnen de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch, ieder met hun eigen historie.

Voorwoord

Het eerste nummer van de 25e jaargang van Rosmalla ligt voor U.

Omdat we vorig jaar volop het zilveren jubileum van onze heemkundekring gevierd hebben, zullen we daar maar niet al te veel aandacht aan besteden. De redactie heeft het al druk genoeg met het samenstellen van telkens weer een goed blad. We denken volop na, samen met het bestuur, over de inhoud van dit blad. Sommige artikelen worden te moeilijk bevonden, andere verhalen worden als oubollig betiteld. De redactie weet niet of ons blad voldoende gelezen wordt. Er zijn niet veel leveranciers van kopij. Allemaal vragen. Laat gerust uw mening horen. En ondertussen wensen wij u veel plezier met deze aflevering!

De redactie.

De kerkklokken van de Sint Lambertuskerk

Antoine de Visser

Elk jaar, vanaf 1944 - om precies te zijn op 23 oktober - viert Rosmalen, dat het toen bevrijd werd van de Duitse bezetting door het Britse leger, met name de Welsh Division, gevolgd door andere regimenten, zoals de Polen. De oorlog was dan wel voorbij, maar veel lag in puin of was verdwenen. Vele doden en gewonden waren te betreuren, wat o.a. ter nagedachte-nis is te vinden in het 'Vennehof'.

De Lambertuskerk kwam ook zeer gehavend uit de oorlog. Pastoor H. van der Meijden (pastoor van 1923-1956) moest bij het Bisdom en het Rijk verzoeken indienen om de nodige reparaties te mogen en kunnen laten uitvoeren. Dat duurde lang, zodat er noodreparaties plaats vonden. Pas van 1976 tot 1978 kwam er echt een grote restauratie op gang.

Maar in de toren was en bleef het tot 1950 stil en leeg. De Duitsers hadden in 1943 de klokken, die in deze kerk hingen, opgeëist.

Het waren tot 1935 de zg. Grote klok en de Tiendklok. De Grote klok werd in 1761 vernieuwd, omdat de oude gebarsten was. Op deze nieuwe klok zou gestaan hebben: Alexius et Petrus Petit me funderunt 1761 (Alexius en Petrus Petit hebben mij gegoten 1761). Met de Tiendklok werd geluid om aan te kon-

digen dat er 'getiend' werd: een gedeelte (= één tien-de deel) van de oogst werd opgehaald als een soort belasting. Op deze klok stond Ian Fremy me fecit 1672 (Jan Fremy heeft mij gegoten 1672). Deze klok uit 1672 werd door de gemeente in 1935 vervangen. Burgemeester Jhr. H. von Heijden (burgemeester van 1923-1955) vroeg pastoor H. van der Meijden deze nieuwe klok te willen voorzien van een naam en tekst. Dat werd: Lambertus vocor fideles appello mortuos plango festa nuntio infausta frango A.D. 1935 (Ik word Lambertus genoemd - Ik spreek de gelovigen toe - Ik bejammer de overleden - Ik kondig de feesten aan - Ik maak ongedaan wat ongunstig is - In het jaar des Heren 1935).

Beide klokken werden op 8 januari 1943 uit de toren gehaald.

Het Angelusklokje uit 1823, in het kleine torentje op het dak van de kerk, bleef hangen. Waarom? Er bestaan twee verhalen over. Het eerste verhaal luidt: Blijkbaar was het voor de Duitsers te lastig dit klokje eruit te halen, omdat men er alleen bij kon via het schuine dak. Het andere verhaal uit de archieven geeft een bericht vanuit het landsbestuur. Daarin staat dat overal de klokken gevorderd mochten worden. Maar dat in elke gemeente er één klok moest blijven hangen. Dit om de bevolking te waarschuwen bij gevaar. Het moest een klok zijn die licht van gewicht was,

en wel onder de 100 kg. In Rosmalen werden overall de klokken weggehaald, behalve dit kleine Angelusklokje. Het is blijven hangen en hangt er nog steeds.. Op het klokje staat te lezen: Petit et Fritsen me fuderunt anno 1823 (Petit en Fritsen hebben mij gegoten in het jaar des Heren 1823). Het heeft een diameter van 47 cm, weegt 32 kg en is van brons. Het hangt in een houten klokkenstoel en heeft een rechte luidas, waaraan een kwartrond houten luidwiel is bevestigd. Het klokje wordt elektrisch aangedreven. Elke dag kunnen we nog steeds het lichte geluid van dit klokje om 12 uur 's middags horen.

Evenals de toren van de St. Jan in 's-Hertogenbosch is de toren van onze St. Lambertuskerk eigendom van de gemeente. Tijdens de Bataafse Republiek werden de torens van kerken gevorderd door de gemeenten om dienst te gaan doen als uitkijkpost naar de mogelijke vijand. Nadat de kerk aan de katholieken werd

terug, bleef de toren eigendom van de gemeente.

De gemeente Rosmalen gaf daarom de opdracht om twee nieuwe klokken te laten gieten. In 1950 werd, onder grote belangstelling, - o.a. van de leerlingen van de St. Jozefschool (de school lag naast de kerk, waar nu het winkelcentrum is) – beide klokken in de toren gehesen.

Het is aannemelijk dat daarvoor veel belangstelling was, al is er niets in kranten of archieven terug te vinden.

Tevoren had de gemeente aan pastoor van der Meijden gevraagd een opschrift voor beide klokken te maken.

Op de grote klok staat te lezen: Fracto furore Teutonico clamo pacem 8 januari 1943 – 22 mei 1950. (Nu de Duitse razernij bedwongen is, schreeuw ik de vrede uit). Teutonen was de naam van een oud-Germaans volk; hun naam wordt soms gebruikt om de

Duitsers aan te duiden.

De klok is gegoten door Eijsbouts-Lips te Asten (ELA). De diameter is 130 cm, haar gewicht is 1297 kg, het materiaal is brons. Zij is een slag- en luidklok. Op de hele en halve uren slaat een hamer aan de buitenzijde tegen de klok, die elektrisch wordt aangedreven. Het luiden gebeurt ook elektrisch zonder luidwiel.

De kleinere klok heeft dezelfde spreuk als zijn voorganger uit 1935: *Lambertus vocor fideles appello mortuos plango festa nuntio infausta frango A.D. 1950*. Alleen het jaartal is anders.

Ook deze klok werd door Eijsbouts-Lips te Asten gegoten. De diameter is 95 cm; haar gewicht 578 kg en het materiaal is brons. Het is ook een slag- en luidklok, die elektrisch wordt aangedreven.

Beide klokken zijn gemonteerd in een klokkenstoel van gietijzer.

In de toren is het niet langer meer stil en leeg.

Het luiden gebeurt door het bewegen van de klok in de klokkenstoel, waardoor de klepel aan de binnenzijde tegen de rand slaat.

Het torenuurwerk, dat de tijd aangeeft is met de hamer verbonden aan de klokkenstoel. Deze hamer slaat tegen de buitenkant van de grote klok op de hele uren het aantal keren zoals wordt aangegeven. Op de halve uren slaat zij steeds slechts één keer. Beide klokken laten zich ook horen bij de vieringen in de kerk. Haar gelui geeft het ritme van de dag aan en kondigt bijzondere gebeurtenissen aan, zoals huwelijk en overlijden, speciale kerkelijke feesten en bijzondere dorpsfeesten. En door haar worden de gelovigen ook op zondagen en weekdagen opgeroepen kerkelijke vieringen bij te wonen.

Ook in het torentje op de pastorie hing een klokje. Maar dit klokje wist de koster, Piet Daamen, in de oorlogstijd op tijd te verstoppen in de grond, zodat het uit de handen van de bezetters bleef. Het heeft nu een plaatsje gekregen op het priesterkoor en laat zich horen voor, na en tijdens de vieringen. Het is een bronzen slagklok met een diameter van 25 cm.

Zowel pastoor H. van der Meijden als koster Daamen hebben hun laatste rustplaats op het kerkhof aan de zuidzijde van de kerk.

Torenkruisen in Rosmalen

‘Rosmalen’ in het jaar 815 ‘Rosmalla’ geheten

Martien Veekens

In de Codex Laureshamensis, vervaardigd tussen 1170 en 1175, staat een aantekening die verwijst naar een schenking in 815 door een zekere Alfger aan de abdij te Lorsch nabij Worms, o.a. over bezittingen in Angrise (Engelen), Orthinon (Orthen), Empele (Empel) en Rosmalla (Rosmalen).

Deze aantekening, gevonden in een rond 1175 opgestelde kopie van afspraken over schenkingen in het verleden, was voldoende reden om in 2015 een 1200-jarige naamsvermelding te gaan vieren met de vier daarin vermelde en eeuwenoude nog steeds bestaande gemeenschappen binnen de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch, ieder met hun eigen historie.

Tijdens de officiële opening van het feestjaar 2015 (in het stadhuis op zaterdag 24 januari 2015) werd een lezing verzorgd door Dr. Erik Goosmann van de Universiteit te Utrecht. Hij ging daarbij nader in op de tekst betreffende de schenking door Alfger in 815. Aan het slot van de bijeenkomst was er een hele mooie flyer met transcriptie en de door hem uitgesproken tekst; fraai verzorgd en uitgegeven door Stadsarchief / Gemeente 's-Hertogenbosch.

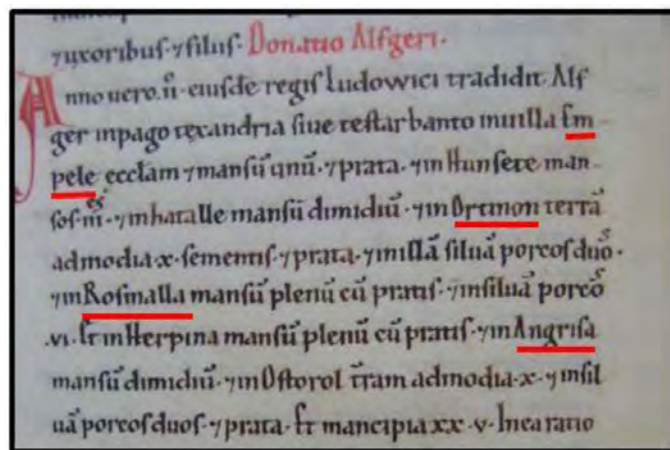
De schenking aan de Abdij van Lorsch

Dat de verder onbekende lokale grootgrondbezitter Alfger zijn bezittingen schonk aan de Abdij in het ver weg gelegen Lorsch, nabij Worms (zie kaartje) lijkt opmerkelijk. Opmerkelijk is ook enigszins de grote verspreiding van die hoeven, akkers, velden en bospercelen over de diverse nederzettingen in de Maasregio. Destijds werden beide feiten echter als redelijk gebruikelijk beschouwd. Over die klooster-schenking schrijft Dr. Erik Goosmann:

“Lorsch, gesticht in 764, gold als een zeer prestigieus klooster, dat nauwe banden onderhield met het keizerlijk hof. Door de kloostergemeenschap met schenkingen te steunen, trad men toe tot een groot netwerk van weldoeners dat zich over het Frankische rijk uitstrekte. Daartoe behoorden, zeker in het geval van Lorsch, ook allerlei invloedrijke figuren, zoals de hoveling Einhard, die vooral bekend is geworden als de biograaf van Karel de Grote. Door middel van zijn schenking traden ook Alfger en zijn naaste verwanten toe tot dit netwerk, waaraan zij invloed en prestige ontleenden. Daarnaast hechtte men sowieso sterk aan een band met een kloostergemeenschap. Monniken legden zich immers toe op het gebed en onderhielden daarmee de band tussen hemel en aarde. Weldoeners van zo’n gemeenschap profiteerden daarvan en konden rekenen op spirituele compensatie van hun wereldlijke steun. Veel schenkingsoorkonden vermelden dan ook het verzoek van de schenker aan de monniken om, bij wijze van tegengift, te bidden voor zijn zielenheil en dat van zijn naasten

Uit praktische overwegingen deed men vaak pas afstand van zijn of haar bezittingen aan het einde van het leven, ter voorbereiding op een naderende dood. Men was immers van de opbrengst van het land afhankelijk van het levensonderhoud. Aan de andere kant had het ook grote voordelen om al bij leven afstand te doen van je aardse bezit, bijvoorbeeld om te kunnen profiteren van de goede relaties met een kloostergemeenschap. Daarop had men in de vroege middeleeuwen de volgende oplossing bedacht: in ruil voor eigendoms-overdracht behield de schenker in sommige gevallen het gebruiksrecht op zijn schenking, of ontving hij andere goederen in bruikleen. Zo kon hij toch in zijn levensonderhoud blijven voorzien. Ook Alfger sloot een dergelijke overeenkomst met de abt van Lorsch: in ruil voor zijn schenking ontving hij het gebruiksrecht op omvangrijke domeinen in de Kempen, in de omgeving van Meerveldhoven en Over- en Neerpelt.”

De notitie uit 815 in het oorkondeboek

Van wijlen Jean Coenen kreeg ik ooit een mooie foto van een pagina uit de Codex te Lorsch. Een fragment daaruit is eerder al in een ‘Nieuwsbrief’ van de Heemkundekring Rosmalen opgenomen. De vier ‘dorpen’ Empel, Orthen, Rosmalen en Engelen zijn in de tekst hier onderstreept.

E.J. Harenberg gaf hiervan in 1980 een vertaling in ‘De homined franci uit de Codex laureshamensis’, welke ook in de flyer was overgenomen en luidde:

“Schenking van Alfger.

In het tweede jaar van dezelfde koning Lodewijk (de Vrome) schonk Alfger, in de gouw Texandrië en Teisterbant, in de nederzetting Empel een kerk en één hoeve en weidegrond. En in Hoenzadriel 3 hoeven. En in Hedel een halve hoeve. En in Orthen land om 10 maten (graan) te zaaien en weidegrond, en in dat bos 2 varkens. En in Rosmalen een volledige hoeve met weidegrond en in het bos 6 varkens. En in Herpen een volledige hoeve

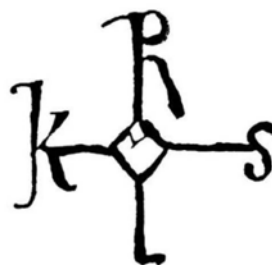
met weidegrond. En in Engelen een halve hoeve. En in Oosterdriel land voor 10 maten (graan), en in het bos 2 varkens en weidegrond. En 25 onvrijen. Dit alles deed (Alfer) op deze voorwaarde, dat de abt (van Lorsch) hem gedurende zijn levensdagen de kerk in Meerveldhoven ter beschikking zou stellen, evenals de daartoe behorende 2 hoeven en daar bovenop 11 volledig bemande hoeven. En in (Over- of Neer)Pelt een herenhoeve en 5 diensthoeven; en 56 onvrijen. En na zijn overlijden dienen beide bezittingen terug te gaan naar de heilige Nazarius (klooster Lorsch).”

Sint Nazarius van Milaan

Rond 303 te Milaan onthoofde martelaar. Zijn lichaam werd overgebracht naar de basiliek die de naam San Nazario kreeg. In 765 werden zijn relieken door de aartsbisschop van Metz overgebracht naar het in 764 gestichte klooster te Lorsch.

In het jaar 815

Het oorspronkelijke charter was, zoals hiervoor vermeld, opgemaakt in het tweede jaar na het overlijden van Karel de Grote (*

2 april 747) onder de regering van diens zoon Lodewijk de Vrome (welke regeerde van 814 tot aan zijn dood in 840).

De akte met de vermelding ‘Rosmalla’ zou dus (volgens het ‘Oorkondeboek van Noord-Brabant tot 1312’ door H. Camps) opgemaakt moeten zijn ergens tussen 28 januari 815 en 27 januari 816.

Villa ‘Rosmalla’

Onderstaand artikel is eerder ook al opgenomen op onze website www.heemkunde-kringrosmalen.nl

Bij het opstellen daarvan is gebruik gemaakt van meerdere bronnen, waarvan die op het internet de meest belangrijke waren.

Het grondbezit werd omwille van een goede exploitatie heel vaak georganiseerd in een domein (allodium) of zoals het toen heette, een villa, welke een aantal mansi bevatte. Die domeinen waren uitgestrekte, min of meer zelfverzorgende landgoederen, met als kern de sala, de hoeve van de heer (vroonhof) of van een rentmeester die het geheel beheerde, en daaromheen de akkers, weiden en bossen. Verspreid over het terrein lagen de hoeven van de boeren die van de heer afhankelijk waren.

Ten tijde van het hofstelsel was een mansus een hoeve die in een domein ter ontginning was uitgegeven aan een horige boer en in de regel zoveel land omvatte als door de mansionarius en zijn gezin bewerkt kon worden. De halfvrije

en vrije boeren hadden deze grond dus niet in bezit, maar in tenure, ze bewerkten hem, maar mochten hem zonder toestemming niet verlaten. Wanneer de heer aan de bewoner van een mansus een levenskans bood, was de boer gehouden tot

een reeks leveringen van producten in natura of tot de betaling van een geldbedrag.

Een mansus had aanvankelijk vrijwel uitsluitend betrekking op in cultuur gebrachte of nog te brengen landbouwgrond. De grootte van een

mansus was afhankelijk van de kwaliteit van de landbouwgrond en bedroeg ongeveer 10 hectare

op kleigrond en 15 hectare op zandgrond. Omwille van de grote afmeting van een mansus was de maat ook gebruikelijk om de oppervlakte van een bos uit te drukken. De bewoning en agrarische nederzettingen bevonden zich meestal buiten de mansi, op kwalitatief minder goede gronden. Een villa-oppervlakte kwam ongeveer met een latere dorpsoppervlakte overeen en was de verzameling van een 10 tot 30-tal mansi.

En zo was het 1200 jaar geleden wellicht ook in wat nu 'Rosmalen' heet.

Rosmalense standerdmolen in stralend led licht

Rob Hoogeboom

Bij een mooie traditie behoort eigenlijk ook jaarlijks weer een mooi verhaal. Op 28 december 2014 organiseerde de Vereniging Vrienden van de Molens van 's-Hertogenbosch weer haar jaarlijkse jaarafsluiting. Zoals vele jaren gebeurt dat rondom de standerdmolen in Rosmalen. Vele leden van de vereniging, burens en belangstellenden geven acte de préséance onder het genot van koffie, glühwein en worstenbroodjes. En voor de inmiddels ook steeds meer bezoekende jeugd is er frisdrank.

De traditie leert dat er altijd aan René Vogels iets te melden valt of hij heeft iets te melden. Een dag van tevoren is de omgeving voorzien van een witte sneeuwdeken en dan is elke mededeling een feest op zich. In 2015 viert de vereniging haar 10-jarig bestaan. Een kleine mededeling van een van de leden is dat Heem-

kundekring Rosmalen druk bezig is met het op de markt brengen van een Rosmalense molen postzegel. Maar de meest unieke lichtgevende mededeling komt toch wel van René Vogels zelf. Men is de laatste jaren druk doende geweest om de molen beter over te laten komen. De algemene opknopbeurt en nieuwe verf geven de molen al een mooier aanzien. Maar voor de molenaars blijven er altijd wel wat kleine wensen over. Zo heeft molenaar Frans Hollander er voor gezorgd dat de molen sinds enkele maanden weer echt meel kan malen. Nog op beperkte schaal en nog geen consumptiemeel. Maar het begin is toch weer gemaakt. Zo moesten ook nog de 12 kruipalen vernieuwd worden. Deze zijn zelfs met een laser op hoogte gesteld. Er zijn in de regel altijd goede gesprekken met de gemeente 's-Hertogenbosch. Want een monument zal zich toch ook van zijn goede kant

moeten laten zien. Zo is er goedkeuring gegeven om de bestaande aanstraal verlichting te vervangen. Het viel de overbuurman Piet Verstappen al op dat sinds begin december de aanstraal verlichting zijn werk niet deed. Als “beschermheer” van de molen wilde hij al in de pen klimmen om zijn ongenoegen te spuien. Een gesprek met de molenaars gaf wat meer licht in deze zaak. Het elektro installatiebureau Jac. Mulders (oorspronkelijk) uit Hintham deed zijn naam eer aan en heeft keihard gewerkt om alles nog voor 28 december op tijd klaar te krijgen. In de bedoeling lag om wethouder Huib van Olden op deze dag de officiële openingshandeling te laten verrichten. Helaas was door enige tegenslag nog niet zeker of alles op tijd klaar zou zijn. Het werk betrof 4 nieuwe palen met nieuwe led lamp units en 4 bodem aanstraal led lampen rondom de voet van de molen. Dat vergt dus ook veel graafwerk, kabels leggen en wat er al niet meer bij komt

kijken. De led verlichting is ook per gebeurtenis aan te passen; met Carnaval krijgt men blauw/wit licht, met Koningsdag is er oranje licht. Er zijn vele mogelijkheden. Met deze led lampen werkt de gemeente meteen mee aan energie neutraal bezig zijn. Men heeft meer licht en kleur voor minder stroomkosten en ook minder CO2 uitstoot. De opening c.q. het aanzetten van de verlichting is verricht door “beschermheer” Piet Verstappen. Daarbij was het even wachten tot het duister zijn intrede deed. Piet woont tegenover de molen en houdt al jaren lang een oogje in het zeil en aan hem is deze bijzondere opening zeer toevertrouwd. Hij koos voor het witte led licht, dit gezien de sneeuw omgeving en het lied van Marco Borsato op de achtergrond.

Met het oog op Rosmalen 1200 jaar is dit wel een unieke blijvende feestverlichting te noemen. Tja, alleen dat kandelaberen zal nog wel even op zich laten wachten.

De parochiekerk van den H. Lambertus te Rosmalen

Redactie

In de archieven die onze heemkundekring onlangs kreeg van Wil van den Elzen trof ik een aardige beschrijving van “onze ouwe Lambertus.” Er staat niks nieuws in, maar het blijft altijd leuk om iets over ons prachtig kerkgebouw te lezen. Vandaar!

Bij Koninklijk Besluit van 10 november 1823 kregen de katholieken hun kerk terug. 30 mei 1824 werd voor het eerst een dienst gehouden. De kerk was “aan eene behoorlijke herstelling” onderworpen. Onder het oorspronkelijke houten, spitsbogige tongewelf werd stucwerk aangebracht. Daardoor werden wel de middenshipsvensters overbodig. De zuilen kregen Ionische kapitelen. De scheibogen die aanvankelijk spitsbogig waren, werden nu rondbogig. Daarboven werd een kroonlijst geplakt. Daarmee was de eerlijke laat-gothische constructie onder en achter een klassiek stukadoorspakje weggestopt. In de tweede helft van de negentiende eeuw

volgde een nieuwe restauratie, waarbij vooral de vensters het moesten ontgelden. Zij werden voorzien van vroeg-gotische harnassen. Opmerkelijk is de lage toren die toch goed aansluit bij de naar verhouding hoge kerk. De afwisseling van berg- en baksteen zorgt voor een levendige kleur, een goed voorbeeld van de ongedwongen dorpse kerkenbouw van omstreeks 1500.

Onder leiding van de architect F.A. Ludewig is dit kerkje in 1911 vergroot. Schip en dwarsarmen bleven staan. Het koor onderging wel een verandering: van één naar twee traveeën. Aan de zuidkant kwam er nog een bidkapel bij en een ruime sacristie. Dit nieuwe deel kreeg gemetselde gewelven.

Opmerkelijk is dat er bij dit artikel een foto gevoegd werd met als ondertitel: “Kerk van de H. Martinus te Rosmalen”.

Bron: onbekend.

Verhaalen uit Roosmollen: Pastoor Westerlaken

Wil Smulders

In een vorig nummer van Rosmalla stond het verhaal "Het nonnetje van de Annenborch". Dit verhaal was van de hand van W. Westerlaken. De redacteur van Rosmalla vroeg zich af of deze W. Westerlaken Walter Westerlaken, de meester van de jongensschool was.

Nee, het betreft Pastoor Wim Westerlaken (1910 - 1996).

Omdat ik in de laatste twaalf jaren van zijn leven veel contact had met emeritus pastoor Westerlaken, laat ik hierna volgen wat hij mij over zijn leven verteld heeft.

Zijn jeugd

Zijn moeder was wachteres bij de Staatsspoorwegen van de overweg Hoff van Hollantlaan - Buskeshoeven. Het gezin Westerlaken woonde in het witte spoorhuis, dat gelegen was op een honderdtal meter van de overweg. In de jaren tachtig van de twintigste eeuw is dit huis afgebroken om plaats te maken voor de nieuwbouw van de wijk Peelhoeven.

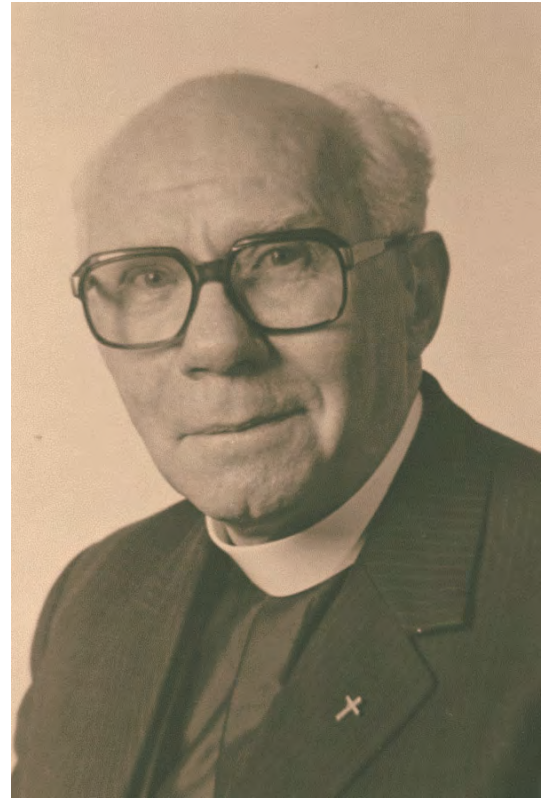
Voor zover ik mij de verhalen herinner, telde het gezin Westerlaken drie jongens en een aantal meisjes. Een zoon werd later ambtenaar bij de gemeente Rosmalen. Hij woonde in de Buskeshoeven en is enige jaren secretaris geweest van de voetbalvereniging OJC.

Een tweede zoon woonde in een huis op de hoek van de Nieuwstraat en de Venstraat. Voor zover mij bekend was hij een aantal jaren betrokken bij de Wereldwinkel.

De meisjes trokken door hun huwelijk richting Oss.

Wim, de derde zoon, had tijdens zijn schooltijd veel belangstelling voor het vak aardrijkskunde. Hij is de maker van de topografische kaart van het aloude Rosmalen die nu in het Heemhuis hangt.

Voor zover mij bekend zijn de detailkaartjes op de historische bordjes die vorig jaar zijn neergezet op enkele in het oog springende plaatsen in de wijk Maliskamp, ontleend aan de door Wim Westerlaken getekende kaart.

Priester

Wims grootste wens was priester te worden. Hij vertelde mij dat dit voor hem, als jongen uit een eenvoudig gezin, heel wat voeten in de aarde had. In december 1939, hij was toen in Brazilië, ging zijn ideaal in vervulling. Hij werd meteen pastoor. Zijn parochie zal ongeveer net zo groot geweest geweest zijn als de Meierij van Den Bosch.

Wim leefde intens mee met zijn parochianen. Hij bracht in die tijd al de ideeën in praktijk die kort geleden door Paus Franciscus geuit werden. Wim vertelde hierover het volgende: "Op een dag kwam een man naar me toe en vroeg me of hij aan geboortebepanking mocht doen of voorbehoedsmiddelen mocht gebruiken. Bij de geboorte van zijn laatste kind had de dokter hem verteld dat er in het gezin geen kinderen meer mochten komen. Zijn vrouw was zo zwak dat zij een volgende bevalling niet zou overleven."

Wim vertelde me dat het verzoek hem danig in moeilijkheden bracht. "Als priester moest ik luisteren naar

de geboden die de toenmalige paus Pius XII vanuit het Vaticaan de wereld in stuurde. Een van die geboden was dat de mensen voor veel nakomelingen moesten zorgen”.

“Dat gebod was spekkie voor het bekkie van de bronstige Braziliaanse mannen. Aan de andere kant kon ik het niet over mijn hart verkrijgen dat de vrouw weer zwanger zou worden en de daarop volgende geboorte niet zou overleven. Ik dacht er lang over na en kwam toen met de volgende oplossing”.

“Luister”, zei ik tegen de man, Jezus zei “Hebt uw naasten lief”. Als u uw vrouw liefhebt, zorg dan goed voor haar en breng haar leven niet in gevaar”.

“De man heeft mijn wenk begrepen, want in dat al grote gezin kwamen geen kinderen meer”.

Al leefde Wim intens mee met zijn parochianen, aan de andere kant bleef hij Europees denken.

Dat blijkt uit het volgende verhaal. “Toen de burgemeester in een van de dorpjes in mijn parochie afgetreden was, kwam een dorpsgenoot naar mij toe

en zei dat de man toch niet zo’n goede burgemeester geweest was.

Omdat die man veel voor de gemeenschap had gedaan, hij had onder andere gezorgd voor waterleiding en verharde wegen, zei ik dat die man juist wel een goede burgemeester geweest was”. “Ja maar hij heeft niet goed voor zijn familie gezorgd; die is er financieel niet beter van geworden”, antwoordde de man.

Pastoor in Boerdonk

Na zijn terugkeer naar Europa, werkte hij een aantal jaren als kapelaan in nabij Maastricht gelegen dorpjes in België. (Noot van de redactie: Dat verklaart waarom, volgens het origineel, de tekst in Gellik geschreven is. Gellik is een dorp net over de grens bij Maastricht). In die tijd schreef hij een aantal verhalen over het oude Rosmalen. Hij deed dit in het dialect dat in de jaren tussen de twee Wereldoorlogen in het Maasland gesproken werd. Uit de manier waarop

Wim sommige woorden en klanken opschreef, is te merken dat hij vele tientallen jaren niet meer in zijn geboortestreek geweest was.

Hij wilde dolgraag terug naar zijn geliefde Brabant. Aan het eind van de jaren veertig of het begin van de jaren vijftig werd hij pastoor van de parochie H. Servatiuskerk in het nabij Erp gelegen Boerdonk. Ook daar leefde hij intensief mee met zijn parochianen.

Wims huishoudster, een non, zette de mensen die in de pastorie op bezoek kwamen, steeds iets lekkers voor. Trudy van der Donk vertelde mij dat ze eens met een aantal Rosmalenaren naar Boerdonk gingen en dat Wims huishoudster hen toen trakteerde op krentenbrood met zult.

Met emeritaat

Na zijn emeritaat kwam hij terug naar Rosmalen. Hij ging wonen in een bejaardenwoning in de Wethouder Noppenlaan. In de huiskamer van zijn woning namen twee foto's een prominente plaats in. Een dubbelportret van zijn ouders; met daarop zijn moeder met een Brabantse poffer en zijn vader met een pet op. De tweede foto was uit Brazilië. Gezeten op een rijdier maakte pastoor Westerlaken een inspectietocht langs

de verschillende nederzettingen van zijn parochie.

Zijn woning werd schoongehouden door een huishoudster. Zijn warm eten werd verzorgd door de maaltijddienst van de oude Annenborch in de Schoolstraat. Voor zijn broodmaaltijden zorgde hij zelf.

Tijdens de weekeinden droeg hij de H.Mis op in het bejaardentehuis in Den Dungen. Hij werd dan altijd per taxi gehaald en weer thuis gebracht.

Net als in Brazilië en in Boerdonk onderhield hij ook hier nauwe contacten met de bewoners van de buurt. Ik kwam met hem in contact door mijn jongste zoon Geert.

Tijdens de vele koffieurtjes bij ons thuis, vertelde hij niet alleen honderduit over het oude Rosmalen, Brazilië en Boerdonk, maar vertelde hij ook veel volksverhalen en legendes. Nu, vele jaren later, heb ik er nog spijt van dat ik het vele dat hij vertelde, niet heb genoteerd of met mijn cassettecorder heb vastgelegd. In het midden van de jaren negentig liet zijn gezondheid hem in de steek. Hij werd opgenomen in de oude Annenborch. Op 2 juli 1996 overleed hij in een ziekenhuis te 's-Hertogenbosch. De uitvaart had plaats op zaterdag 6 juli vanuit de Lambertuskerk, Hij werd ter aarde besteld op de nieuwe begraafplaats aan de Oude Baan.

Zomaar een kerkimpressie

De jachtpartij van burgemeester Hendrik Siepkens

(zaterdag 22 maart 1845).

Wil Smulders

In de laatste jaren van en kort na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog bezocht ik de lagere school. In de vierde klas had ik een juffrouw die voor die tijd modern onderwijs gaf. Ondanks het enorme aantal van meer dan veertig leerlingen die zij onder de duim moest zien te houden, trachtte zij ons veel bij te brengen van de natuur en het weer. Ik herinner me nog als de dag van gisteren hoe ze, door een aantal aquariums in de klas te zetten, trachtte ons de metamorfose bij te brengen van een eicel tot een volwassen kikker.

Het verloop van het dagelijkse weer bracht ze ons bij door allerlei liedjes, spreekwoorden en zegswijzen te leren. Een paar weerspreuken kent u vast wel: “Als de dagen lengen, gaan de winters strengen”, “Maart roert zijn staart” en “April doet wat hij wil”.

De juf had het niet altijd even gemakkelijk. Bollebozen in de Nederlandse taal trachtten haar namelijk voor de gek te houden met de zelf verzonnen zegswijze “Als het regent in september, valt Kerstmis in december”. Destijds ontging me de clou van dit grapje. Als negenjarig knaapje dacht ik er niet bij na dat het in september altijd wel een keer regent, en dat Kerstmis altijd in december valt. Daarom leerde ik ook deze verzonnen zegswijze braaf van buiten. Ik deed dat zo goed dat ik hem, bijna zeven decennia later, nog feilloos kan opdreunen.

In deze aflevering van de rubriek “Het weer in en rond Rosmalen in vroeger dagen” wil ik u verhalen van de winter 1844 - 1845. Voor zover valt na te gaan uit de statistieken van Huize Swanenburg in Halfweg

1) en het KNMI in De Bilt, was dit een strenge winter en was maart 1845 de koudste maart sinds 1705. We weten dat omdat de waterbouwkundige en cartograaf Nicolaus Cruquius 2) op zaterdag 19 december 1705 in Delft begon met drie maal daags notities te maken van temperatuur, luchtdruk, neerslag en wind. De notities van Cruquius zijn bewaard gebleven. Nederland is hiermee het eerste land van de wereld waar het weer dagelijks werd bijgehouden.

Lang en streng

De winter van 1844 - 1845 staat te boek als streng. Doordat deze winter vroeg begon en lang duurde, steeg de nood van de mensen tot immense hoogte. Hij begon al in de eerste week van november 1844. Op zondag de 3e en maandag de 4e viel er in Utrecht een dik pak sneeuw en lag er op de (stilstaande) wateren al een laagje ijs. Het bleek een speldenprikje; het werd zachter. En passant zette Pluvius, de god van de regen, de hemelsluizen wagenwijd open, waardoor het door en doornat werd. Op zaterdag 30 november deed Koning Winter een tweede aanval, deze keer heviger dan de vorige. Het vroom zo streng dat reizigers al op zaterdag 14 december bij Gorinchem de brede Merwede per rijtuig konden oversteken.

Op Tweede Kerstdag, donderdag 26 december, maakten drie inwoners van Sneek de beroemde schaats-tocht langs de elf steden van de provincie Friesland. 3)

In januari 1845 viel de dooi in. Het dooide zo hard dat de rivieren in korte tijd vrij van ijs waren. Op woensdag 15 januari werd de stoombootdienst Rotterdam - Heusden hervat.

De bewoners van het rivierengebied waren hoogst verbaasd dat het ijs ineens uit de rivieren verdwenen was. Niemand had, zoals zij zich herinnerden van vorige vorstperioden, de massa's ijs zien wegdrijven. Omdat drijfijis vaak ijssdammen vormde waardoor rivierdijken braken en het land overstroomde, vroeg een verslaggever van de Bossche krant “Provinciaal Dagblad” zich af: “Zou het gebeurde geen onderwerp

tot eene prijsvraag kunnen opleveren, of aanleiding geven tot een natuurkundig onderzoek? Het is toch van geen gering belang om te weten, waardoor het ijs, soms zoo noodlottig voor onze dijken, spoedig uit de rivieren zal kunnen doen verdwijnen?"

Siberische koude

Februari 1845 was koud met veel lichte of matige en soms strenge vorst. Aan het einde van de maand zette Koning Winter een nieuwe aanval in. Luidt het spreekwoord, om met mijn schooljuffrouw te spreken, "Drie maal is scheepsrecht", deze derde aanval was de onbarmhartigste. Een harde oosten- of noord-oostenwind blies de Siberische kou met een sneltreinvaart naar West-Europa. De meteoroloog van Huize Swanenburg noteerde voor maart maar liefst vijftien ijsdagen. 4)

Voorlopig op 13 maart was het bar en boos. Op die donderdag werd bij de meting in de vroege morgen een temperatuur gemeten van - 13 graden. Elders in het land waren de temperaturen nog lager: Leeuwarden - 14 graden / Zwartsluis (Overijssel) - 19 graden / Groningen - 19 graden. In de laatste stad daalde het kwik twee dagen later zelfs tot - 21 graden. 5)

Buiten was het niet te harden. Door de snijdende oostenwind was de gevoelstemperatuur - 30 tot - 40 graden.

Vergelijkingen

De in die dagen verschijnende "couranten" besteedden de nodige aandacht aan deze strenge winter. Dat

deden ze allereerst door deze winter te vergelijken met strenge winters in voorgaande jaren. Het "Provinciaal Dagblad" te 's-Hertogenbosch citeerde een grijsaard die zich herinnerde dat de winter van 1799 eenzelfde verloop had als deze winter.

De "Provinciale Groninger Courant" meldde dat de winters van 1709 en van 1740 nog kouder waren geweest. In de nacht van zondag 10 op maandag 11 januari 1740 zou een temperatuur gemeten zijn van - 2 graden. 6)

Omdat het verkeer, dat in die dagen veelal ging over water, voor een groot deel stil lag, meldden de kranten voortdurend de dikten van het ijs. Voor de stadspoorten van Dordrecht zou het ijs in de Merwede ongeveer een halve meter dik geweest zijn. Op woensdag de 12e maart waagde een voerman die met zijn kar op weg was van Waalwijk naar Rotterdam en wiens kar "eene zwaarte had van vijf tot zesentwintighonderd pond", bij Hardinxveld de Merwede over te steken. Niemand, zelfs de oudste inwoner van Hardinxveld, kon zich herinneren ooit zo iets te hebben meegemaakt in de maand maart.

Gebrek

Al doen de schilderijen van bijvoorbeeld de Kampense winterschilder Hendrick Avercamp (1585 - 1634) idyllisch aan, de winter was vroeger een barre tijd. Zelfs in minder strenge winters moesten de mensen alle zeilen bijzetten om te overleven. Door de strenge kou en vooral door de lange duur werd in de winter van 1844 - 1845 de nood helemaal nijpend.

Allereerst wat betreft de brandstof. De mensen konden hun schamele woningen niet warm gestookt krijgen. Daardoor hielden ze vaak hun kleren aan als ze gingen slapen. In de nacht van donderdag 13 op vrijdag 14 maart 1845 vrozen in Wapenveld (Gelderland) drie kinderen dood.

Boeren werden geruïneerd doordat zij geen voer meer hadden voor hun beesten. Er circuleerden verhalen dat sommige boeren het riet van de daken van hun boerderijen haalden om dat aan hun uitgemergelde beesten te voeren. Dit hield de dieren wel in leven, maar er kwamen andere ongemakken bij. Het riet was namelijk zo hard, dat de arme dieren bloedende wonden kregen aan bek en tong.

's-Hertogenbosch

Evenals andere steden van formaat, had de hoofdstad van de provincie Noord - Brabant een grote onderklasse. Om te weten hoe de armen in de volkswijken woonden, moet u eens een wandeling maken door de Uilenburg. In deze wijk, die een aantal jaren geleden fraai gerestaureerd is, kunt u zich een voorstelling maken hoe de kinderrijke gezinnen in het midden van de negentiende eeuw daar leefden. Kleine, vaak enkelsteens woningen, zonder comfort als waterleiding en toilet. Naast enkele pompen die op strategische plaatsen in de stad geslagen waren, fungeerde de Binnendieze, waarover nu in de zomermaanden rondvaarten gehouden worden, als bron van drink- en waswater en als openbaar toilet.

Om de nood van de armen in de volkswijken te lenigen, besloten enkele notabelen het Bossche Symfonieorkest een concert te laten geven. Dit concert werd gehouden op zaterdag 15 maart in Sociëteit de Unie. Er werden werken uitgevoerd van in die tijd populaire, thans klassieke componisten. Voor het concert en tijdens de pauze gingen intekenlijsten rond. Daarop konden de welgestelde Bosschenaren vermelden wat zij er financieel voor over hadden om de nood van hun minder gefortuneerde stadgenoten te lenigen. De uiteindelijke opbrengst van het concert was H.fl. 881,35 7). Van dit bedrag konden bijna 7000 roggeboden van anderhalf Nederlands pond worden gebakken. Gezien de nood die alom heerste, zullen de Bossche armen de broden in dank aanvaard hebben.

De toenmalige inwoners van ons dorp zullen wel niet zulke problemen gehad hebben de lange en strenge winter door te komen als de mensen elders in het land. Ik vroeg me af of de eenvoudige boeren ook problemen hadden met de voedselvoorziening, of dat er hier ook mensen van de kou gestorven waren. Ofschoon ik intensief speurde in een aantal archieven, over een gebrek aan brandstof en voedsel vond ik niets.

Om te zien of er mensen door de kou gestorven waren, heb ik de begrafenisboeken van de Lambertuskerk geraadpleegd. In de periode van 1 januari tot 1 april 1845 werden op het kerkhof van de Lambertuskerk drie personen ter aarde besteld. Dit aantal was voor dezelfde periode niet hoger dan in de jaren voor en in de jaren na deze strenge winter. Omdat de drie overledenen allen een voor die tijd gezegende leeftijd hadden, neem ik aan dat zij niet gestorven zijn van honger en/of koude.

In de Bossche krant "Provinciaal Dagblad" van dinsdag 25 maart 1845 vond ik wel een stukje over de manier waarop enkele Rosmalense en Bossche notabelen zich in die tijd vermaakten. Omdat dit stukje goed weergeeft dat de strenge kou voor sommigen zelfs een groot genoegen was, laat ik het stukje in zijn geheel volgen.

"Als eene hoogst merkwaardige bijdrage tot de zeldzaamheden, welke dit buitengewoon streng winter-seizoen heeft opgeleverd, kan alsnog verstrekken, dat zich den 22 dezer, eenige liefhebbers der jagt, de heeren H.Siepkens 8; jhr. mr. van Sasse van Yssel, alsmede N.T en Hub Sassen, te Hintham nabij deze stad, vereenigd hadden, om voor eenige oogenblikken hunne bezigheden verlatende, zich met de jagt op wilde zwanen, welke men zeide in menigte in de omstreken waargenomen te zijn, te vermaken.

Ten acht ure des morgens verlieten zij Hintham, hunne rigting op de vereenigde polders 9 nemende, aldaar zagen zij onderscheidene oijevaars, den kivit in vollen trek en watersnippen in menigte, hetgeen hun een zeker teeken van het aanstaande dooiweder toescheen. Door de sterkte van het ijs doorkruisten zij de polders in vele richting als op eene afgescheidene vlakte en bespeurden meer dan tachtig zwanen. Intus-

schen deze op geene duizend passen te genaken zijnde, besloten de jagers zich in het wit te verkleeden, waarvoor zij het nodige bij zich hadden en zich nu van afstand tot afstand op het met sneeuw bedekte ijs, onbeweeglijk geplaatst hebbende, werden de zwanen door een der jagers, vergezeld van drie drijvers omringeld en opgejagen. Alzoo werden er voor een uur in den middag vijf gedood, zoo de ingevallen regen hen niet belet had, de jagt te vervolgen.

Wat het vuurwapen in eene geoefende en bedrevene hand vermag, bewees de heer H. Siepkens, door met de buks in drie schoten twee zwanen neertevelen en zulks op een afstand van 456 passen”.

Voetnoten

1. Huize Swanenburg in Halfweg was de voorloper van het KNMI in De Bilt.
2. Nicolaus Cruquius (1678 - 1754) heette doodgewoon Klaas Kruik. In de achttiende eeuw veranderden veel wetenschappers hun naam in een veel deftiger klinkende Latijnse naam. Zo veranderde de Zweedse plantkundige Carl von Linné zijn naam in Linnaeus; Klaas (Nicolaas) Kruik veranderde zijn naam in Nicolaus Cruquius.
3. De eerste Elfstedentocht in wedstrijdverband werd gehouden op zaterdag 2 januari 1909. Deze wedstrijd, die plaats had op dooi-ijs, werd gewonnen door de theologiestudent Minne Hoekstra uit Warga. Hij legde de circa 200 kilometer lange schaatsmarathon af in de tijd van 13 uur en 59 minuten.
4. Op een ijsdag blijft de temperatuur het gehele etmaal onder het vriespunt.
5. Al die metingen waren momentmetingen. In die tijd beschikten de meteorologen nog niet over thermometers waarmee de maximum- en minimumtemperaturen gemeten konden worden.
6. In 1717 bracht de in Amsterdam wonende Duitse wetenschapper Gabriel Fahrenheit (1686 - 1736) de eerste betrouwbare thermometer op de markt. Omdat de instrumenten van Fahrenheit nauwkeuriger waren dan die van zijn concurrenten, werd tot ver in de negentiende eeuw de temperatuur gemeten in graden Fahrenheit. De in de nacht van zondag 10 op maan-

dag 11 januari 1740 gemeten temperatuur van - 2 graden Fahrenheit = - 18,9 graden_Celsius. Vanaf het begin van het Koninkrijk der Nederlanden (1815) gingen wetenschappers de thermometer van de Zweed Anders Celsius (1701 - 1744) gebruiken. Bij het gewone volk bleef de thermometer van Fahrenheit favoriet. Dat bleef zo tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Het is dus pas een goede zeventig jaar dat de temperaturen worden weergegeven in graden Celsius.

7. Bijna negenhonderd gulden was in die tijd bijna vier jaarsalarissen van een handwerksman. Een arbeider of dagloner bij een boer verdiende in die tijd ongeveer 75 cent per dag. Voor dit, toen ook al schamele loon moesten zij werken van zonsopgang tot zonsondergang. Bron: Nienke van Hichtum: “Jelle van Sipke Froukjes” (1932). Nienke heeft dit boek gesitueerd in Nes (Dongeradeel), haar geboortedorp. De schrijversnaam Nienke van Hichtum is een pseudoniem voor Sjoukje Bokma de Boer (1860 - 1939). Een aantal jaren geleden is over het tragische leven van Sjoukje een film uitgebracht. De titel van deze speelfilm luidt “Nynke”.
8. Hendrik Siepkens (1803 - 1887) was burgemeester van Rosmalen van 1838 tot 1852. Hij was de opvolger van zijn vader, Willem Siepkens (1764 - 1838), die burgemeester van Rosmalen was van 1813 tot 1838. De Vereenigde Polders waren de Bossche polder De Vliert en de Rosmalense polder Van den Eygen. Vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw tot aan de eeuwwisseling zijn beide polders successievelijk volgebouwd. Polder De Vliert met de Bossche wijken De Slagen, De Reit en De Donken; Polder Van den Eygen met de Rosmalense wijken De Overlaat en De Grootte Wielen.

Verhaalen uit Roosmollen: 't Kruipgat en de Heksentip!

Redactie

In de talrijke kopieën die onze heemkundekring van Wil van den Elzen mocht ontvangen trof de redactie ook een artikel uit een of ander blad dat geschreven zou zijn door ene W. Westelaken. Hij schreef het verhaal op Sacramentsdag 1950 in Gellik. Dat is een dorp net over de grens, bij Lanaken. Vorige keer vroegen we ons af wie deze Westerlaken was. Van verschillende kanten kregen we een antwoord: zowel van Wil Smulders, Michiel van Heumen als Henk de Werd. De laatste schreef: "Die gegevens over Mie Krijnen en d'n heksentip zijn absoluut zeker van pastoor Wim Westerlaken. Dat geldt ook voor de publicatie in de laatste Rosmalla. Mister van de Westerlaken, de beroemde Walter dus, had aardig wat kennis van de Dungense historie, maar absoluut niet van de Rosmalense geschiedenis.

Van pastoor Westerlaken heb ik ooit, ik zei dit al tegen jou, in een van de eerste uitgaven van De Molten al eens een artikel gelezen over Peter (Peerke) de Gorter, die op Coudewater woonde en wiens bijen een kapelleke in de bijenkorf hadden gemaakt. Dit verhaal zou dan Milla van Kampen hebben bereikt, die daarin een teken zag om daar een klooster te gaan stichten van de Birgittinessen. Daarmee zijn dan de Peter de Gorterstraat en de Milla de Kampenstraat in Maliskamp meteen duidelijk.

Pastoor Wilhelmus (Wim) Wijnand Westerlaken werd in Rosmalen geboren op 1 augustus 1910. Hij overleed te 's-Hertogenbosch op 2 juli 1996 en hij werd begraven op de begraafplaats aan de Oude Baan. Ik zei al tegen jou, dat ik hem kende als een van de kinderen van Toon Wijnante. Zie zijn doopnamen!

Volgens het bidprentje werd hij op 23 december 1939 in Brazilië tot priester gewijd. Hij was dus toen 29 jaar. Na zijn terugkeer in Nederland was hij op enkele plaatsen werkzaam als kapelaan, waarna zijn benoeming tot pastoor van de H. Servatiusparochie in Boerdonk (bij Erp).

Over een intrede in een kloosterorde heb ik niets kunnen terugvinden. Ook niet dat hij overstapte naar de

AR.

Westerlaken Wilhelmus Wijnand (ca. 14 juni 1961) (Sacerdos Diocesis Arassuahyensis)

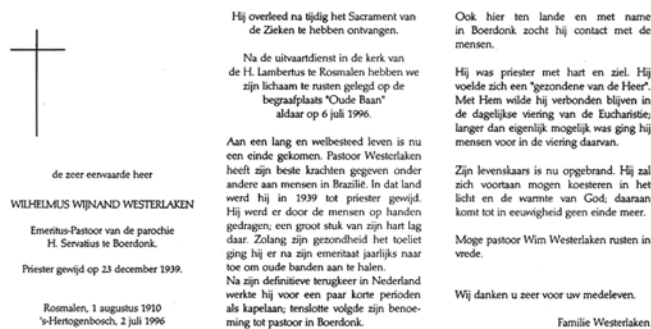
natus in loco	Rosmalen	die	1	mensis	Augusti	anni	1910
ordinatus sacerdos		die	23	mensis	Decembris	anni	1939

PROMOTIONES	num. reg.	qualitas	locus et parocia	a die	pro gubernio
	2960/55	Assistens	Oirschot S. Petri ad Vinc.	19 Aug. '55	sac. 2 ^o 1 ^o
	1892/56				
	1893/56				
	1575/61	Pastor	Boerdonk S. Servatius	30 juni 61	30 juni 1961
	1987/61				

Notanda: 1) ad experimentiam et ad annum cum jurisdictione durante assistentia
 2) a die 14 juni 1961 (1590/61) in perfectum incardinatus
 in parocia S. Servatius Boerdonk, tel. 0412-5160

Vertas

Kaart met de officiële loopbaan van Wim Westerlaken

wereldheren en opgenomen werd in het priesterbestand van het bisdom Den Bosch.

Toch zit daarover iets in mijn hoofd, dat dit gebeurde onder Bluysen". Tot zover Henk de Werd.

Blijft nog wel de vraag hoe Westerlaken in het Belgische Gellik terecht kwam.

Dan nu het verhaal. De redactie heeft het overgenomen in het dialect zoals Westerlaken dat gebruikte. Zie daarvoor het verhaal van Wil Smulders, elders in dit blad.

Het ziet er anders uit dan gewoonlijk!

't Kruipgat en de Heksentip!

Vruger zaag 't in Roosmollen er hil anders uit dan tegenwoordig. De Graafse Baon waren toen nog de Keien, en iedere auwe mins uit onze streek zal 't zich nog herinneren, dè ter hogte van de Eikenbörg en de Sparrenbörg, die Keien 't Kruipgat worden genuumd! Dè Kruipgat hè 'n geskiedenis, ivenals 't vlak in de buurt gelegen Mie Krijnenbuske, ge weet wel dè buske bè de Kleine Wittering ter hogte van de Gagelkampse hoof langs de Balkumse klinkers, zoo ok de de Heksentip in 't Sprokkelbos laangs de Aauw Baon.

Door mot 'ns 'n moord gebeurd zijn in de Nollandse Hei, door in de buurt van de Pekhei, achter de masten van 't Hiseind! Mar loot ik die geskiedenis vertellen, zo es ik ze deur mijne vodder wel honderd keren hè heuren verhaolen, die 't weer van zijn vodder ha en die mot 't weer van die z'n vodder hen geheard! Ik wil mar allin dè zeggen, dè 't al hil lang gelejen is, misschien wel tweehonderd joor!

In dieën aauwe tèd leefden in de Nollandse Hei, op de gezède Pekhei, achter in die masten twi erm wuwkes, twi erm slonskes van wefkes, ieder mee 'n hilboel keinder in twi nog ermer hutjes. Hun minsen lagen al 'n por joor op 't kerkhof bè de aauwe toren van Nolland. Ge begrept dè die wuwkes mee d'r schep jong mar 'n ermoeig leven hân. Och hoe geu dè, sommers sprokkelen in bos en gras snijen veur d'r geiten of rog bèinen bè de boeren of errepels raopen net zo 't uitkömt, 's winters ermoei troef mar skooien langs de deuren. Bè dè al hân ze 'n dreug stuk brood en wè todden aon d'r lijf.

't Bôterde goed tussen die twi, door nie van, ze skolden mekaar wel 'ns de hêd vol, mar door blief 't dan ôk bè! 't Een wuwke hiet Mie Krijnen of kortweg Mie de Wuw en 't ander war Trientje de Heks, eigenlijk was 't Trientje de Zandkaar, omdat ze zaand dee venten in Den Bosch. Mar 't volk numde ze de Heks umdè ze, zo zin men, heksen kos. Ja 't mot gebeurd zijn, es 'n boer heur gin stuk brood gaf, sanderendaags smergens z'n verkens kapot lagen in de stal, en 't was dörum dè de minsen de hutten van Miekies en Trientjes mieën es de duvel 't wijwotter. Ze leefden dus door gans allin op de Pekhei, deur niemand gemoeid mar deur allemol gemejen, en zo ik al zeej 't boôterde goed tussen die twi!

Mar op 'ne kir was Trientje de Heks 'ne sok van een van d'r grote jong kwèt. Wè is nou 'n sok zulde zejgen, ja nie veul, 'n weirde van 'n por kwartjes, mar veur 'n èrm wuwke is 't heel wè. Ze war er bènoo ziek van, heel de hut en de masten ha ze deurzocht, de keinder han meegezocht mar de sok kwaam nie terechte. Hoe 't gekommen is of hoe 't gegoon is ik weet nie, mar Trientje begon Miekies ervan te verdenken, dè zij de sok ha gestolen. Er is hoglopende ruzie en krakeel van gekommen, ze hen mekaar uitgeskolden veur voûle vis, de hoor uit mekaars kop getrokken, 't ging er in een woord van dik haaut zaagt men planken, mar de sok kwam nie wurrum, hij was en blief weg. 't Waar zelfs 'n komplette oorlog, keinder vochten mee, alles worde opgehoud, behalve de sok die blief weg. Zo'ne sok. Ja dieë sok begon Trientjes in d'r kop te speulen, dag en naacht liep ze er mee rond, en ze blief Miekies mar verdenken, ja 't worde zo erg dè ze begon te maolen, ze worde er bekans gek van, ze begon Miekies te haoten, ze stangde d'r eigen mir en mir op. En zo is 't dan gebeurd.

Op 'ne kir waren ze samen ôn 't sprokkelen, en Trientje verbiet d'r eigen toen ze Miekies zag me 'ne flinke bos haaut, ze makte d'r eigen beus, vloeg op Miekies los, kniep d'r de kil dicht, en in ommezientje was 't gebeurd. Mieke lag veur dood gewörgd deur Trientjes, Trientje was 'n moordenares geworren!

Trientje hè 't lijk in 'n zak gestopt, nor hous geslept; en verbörge achter in de geitenstal, onder 'ne hoop mastspellen!

De keinder hen d'r moeder gezocht en deur de masten lopen skreuwen um d'r moeder, ze zijn 't dorp ingebleird, 't volk is gon zuuken, de pliesie hè meegezocht in de masten, in de polder, in de wittering, tot zelfs in de Maos. Allin in Trientjes hutje zocht men nie, niemand docht aon moord, en dan wie zo 't gewoogd hebben in 't hous van 'n heks te gôn zuuken.

Mar Trientje kon Miekies lijk nie verborgen blijven haauwen. ge begrijpt dè 't begos te st.... en d'r geiten wôn nie mir witten en ze bralden heel den dag, 't worde Trientjes te gevorlijk. Op 'n donkere naacht, de derde of vierde naacht nao de moord, hè ze Miekies versjouwd, en wel hil wijd weg, 't mot wel 'n hele tocht zijn geweest van de Pekhei nor den Eikenbörg, ze hée steeds mar deur de masten hin gekropen, um mar nie gezieng te worre, mar toch hèe iemand ze gezieng die toevallig over de Balkumse klinkers kwaam toen Trientje uit de masten kwaam gekropen mee d'r lege zak. Die iemand kreeg achterdocht en is nor de veldwachter van Roosmollen gegoon.

Zaanderdaags is de veldwachter mi twi massjesees gôn zuuken in de Eikenbörgse bossen en ze hen 't lijk gevonnen in een gat onder mastspellen en zooien. Veul hog heren zijn er toen gekommen, veul volk is die daag nor Eikenbörg gegoon. De pliesies van Den Bosch zijn gekommen en hen Trientjes mi nor de stad genommen, en toen hen ze Trientjes op de Pekhei nie meer gezieng, ik zij lange tèt nie.

Trientjes keinder zijn afgnommen en uitbestede bè de boeren in de umtrek. Zo'ne boer ha zon keind geirne, want 't war 'n goeikoop knechtje of meidje, da ze weinig te iten gaven, mar sleeg des te mir, want zo zinnen ze, 't kood moet er ummers uitgeranseld worren! Mee Miekies keinder is 't trouwens precies inter gegoon!

Nao jaoren is Trieneke teruggekommen, aaud en versleten, ze bibberde. Veul mot ze geskruwd hebben in de gevangenis, veul mot ze gebid hebben veur Miekies, ze mot veul braauw hebben gehad over d'r onbezonnen doen, zo skrief immers de aalmoezenier ôn de pastoor van Nollend! Ja hij skrief zelfs dè 't 'n heilig wefke waar, 'n goede moordenares, on wie God allang alles vergiven ha.

Mar hoe is 't gegoon. De keinder weg en vervremd van d'r moeder. D'r hut afgebroken, d'r geiten weg, niks ha ze meer, ze most mar gaon skooien, langs de deuren. En hoe ging dè, er zen altèd minsen die 't beter willen weten es Onze Lieve Heer, wôr God vergift, vergiven zijlie nog nie, ze doen dikwijls d'r ivenmins de duvel ôn., veural es dieë ivenmins erm is of 'n misstap hè began. En zo hen ze Trientjes dan ôk de duvel ôngedan.

Men skold ze uit veur heks, moordnares en erger,

men gooide ze met stin nao d'r kop en liet de hond op d'r los, en 't zo zeker mis zijn gelopen es de pastoor er 'ns nie over geprikt ha! 't Is toen wel wè veraandert, mar nie veul. Lang hèe Trientje nie mir geleefd, ze zwierf mar langs de stroot en sliep in de bossen, ze mummelde mar en skreuwde. Op 'n kir vond men ze dood in de masten, d'r potternoster zaat in d'r dichtgeklemdde haand. Ze worde gevonden op de Heksentip dicht bè de Dônse Hoef!

En hier eindigt m'n geskiedenis, zo ik ze wel honderd keren hè heuren vertellen deur mijne vodder, die ze weer ha van zijn vodder, die ze weer mot hebben geheard van zijn vodder.

Al gaauw wisten de minsen te zijgen dè 't spôokte langs de Graafse Baon. Men heurde gekerm op de Eikenbörg, men zag 'n wefke mee 'n zak op de rug deur de masten kruipen, en op de Heksentip, hoe kan 't anders, door wist ieder zeker van, dè door bè helde-

re maon de heksen samen kwaamen! Niemand dôrfde nog langs 't Mie-Krijnenbuske... bè Jachtlust,... of 's naachts deur 't Kruipgat te goon. En nog heden ten dagen wijst men 't Mie-Krijnenbuske op de Eikenbörg, wor Mieke zo zijn begraven geweest, en 't Kruipgat dè is de weg van de Maliskamp nor Nollend en de Heksentip. Vroog 't mar ôn de bewoonders van 't Sprokkelbos, ze zullen er u direct heen brengen. Gellik, Pinksteren 1950.

W. WESTERLAKEN

Een stukje waterschapsgeschiedenis

Gerrit Mol

Vanaf het jaar 1185, stichtingsjaar van 's-Hertogenbosch, krijgen we een aardig beeld van de waterstaatkundige situatie van het gebied ten noorden van de stad. De Dieze is in 1448 gegraven, maar bleek al snel niet toereikend genoeg voor de afwatering. Twee jaar eerder was er nog veel overlast in de stad en moest men per boot naar de kerk. Voor het dorp Orthen bleek de stichting van de stad problemen op te leveren, wat betreft de natuurlijke waterbeheersing. In 1370 kreeg Orthen een watervrije verbinding met Hintham. Die scheen belangrijk te zijn voor de stad 's-Hertogenbosch, want de aanleg werd door de Boschenaars betaald.

Toen de Beerse Maas ontstond, kwam de dreiging van wateroverlast voor Orthen en Rosmalen niet alleen uit het noorden, maar ook vanuit het oosten. De verbindingsweg Empel-Orthen-Rosmalen ging toen als waterkering functioneren. Deze weg vormde de zuidgrens van het waterschap de Polder van den Eigen. Een voor ons bekende naam uit die tijd was Heilige Geestdijk. In de oprichtingsacte van de Polder van der Eigen werd de grens als volgt omschreven: “van die woning van genoemde heer Henric tot aan de kerk van Nuwelant en vervolgens van die kerk van Nuwelant tot aan de kerk van Roesmalen en vervolgens van die kerk van Roesmalen tot aan de kerk van Orthen en verder van die kerk van Orthen tot de Dyesa.” Er bleken dus tot 1309 hier nog geen dijken geweest te zijn. De dijken hier kregen de naam Orthense- en Rosmaalse Maasdijk. Het woord Maas moet hier overigens gelezen worden als Beerse Maas. In ieder geval vormde de Orthense- en Rosmaalse Maasdijk een belangrijke watervrije verkeersverbinding en deze werd dan ook degelijk in de gaten gehouden. Uit de archieven van het waterschapsarchief de Polder van der Eigen wordt in 1570 voor het eerst over een schouw gesproken. Aannemelijk lijkt het daarom dat deze weg er kort voor dat jaar kwam.

Een ander interessant aspect van deze bedijking, die

men in het landschap terug kan zien, is de ligging van verschillende dijken in het gebied. De Orthense- en Rosmaalse Maasdijk werd door sommige historici gezien als een tussenfase in de bedijking van de Maas. Die bedijking loopt van laag naar hoog. Als men met een bepaald deel klaar was, moest men, om overstromingen te voorkomen, zogenaamde keerkaden aanleggen. Die kwamen dwars op de rivierbanddijk te liggen. De huidige Groenendijk en Kepkensdonkdijk zijn er voorbeelden van. Als u in de polder ten noorden van Rosmalen, Nuland en Geffen fietst, moet u daar maar eens op letten.

Ik hoor nog wel eens de opmerking dat de eerder genoemde Rosmalense Maasdijk een zeedijk zou zijn geweest. Dat kan wel kloppen, maar dan in de betekenis die het woord “zee” ook kan hebben: “zee,” afgeleid van “zegen”, betekent ook “tegen.” En ook de Rosmalense dijk, in ieder geval na 1300 aangelegd, kon het water tegenhouden! Maar hoofdfunctie was toch de mogelijkheid om zich droog te verplaatsen. In die zin speelde onze dijk ook een strategische rol in tijden van oorlog.

Bron: Bijdrage tot de waterschapsgeschiedenis van 's-Hertogenbosch, door J.G. Leenders, 1979, in: Brabant Heem.

Feestlied veertig jaar N.V. Aannemers en Wegenbouw Mij

v.h. Fa. J. Heijmans – Rosmalen

heijmans

Zaterdag 20 april 1963

Wijze: Het leven is goed
                    in het Brabantse land

Refrein:

Heboma dat wordt Heijmans Bouwmaatschappij
besliste de Raad van Bestuur
eenheid in naam ja, dat willen wij
herkenbaar op de lange duur

De naam is wel langer en loopt niet zo fijn
maar 'n kniesoor die daar toch op let
Zo geleerd zo gedaan en het doet toch geen pijn
dus nog eens het lied ingezet (Refr.)

Heijmans, Van Langen en d'n Holleman
mengsel van econoom en technaut
Hun beleid vormt de basis en als het effe kan
is dat goed voor veel werk en veel leut

Holleman's zware tred dreunt door 't hele kantoor
als 'n stoomwals uit de wegenbouw
Meer omzet, roept hij dan, het werk dat gaat voor
de arbeid gaat zelfs nog voor de vrouw

Meer winst, zegt Van Langen,
bespreking der AK zijn zaken waarvoor ik hevig pleit
Lurkend aan mijn pijp denk ik daar over na
hoe nuttig besteed ik mijn tijd

Jos Heijmans, de stamvader van 't bedrijf
bezadigd man die wikt en weegt
Behendig laverend dat staat buiten kijf
wordt sommigen de mantel uitgeveegd

Van der Plas is de chef van rayon nummer twee
ouwe rot en zo glad als een aal
Omzet haalt ie zat, de winst daar doen we 't mee
daarvan zijn we nu in deze zaal

Welkom ook aan de gasten van het vierde rayon
onder leiding van Welten voornaam Jan
Zijn dadendrang is groot en hij deed als dat maar kon
alles zelf, maar daar komt geen omzet van

Coen is de hulk van gedeelten in het land
in werken heeft hij veel plezier
Racen met Coen dat is niet zo plezant
'n doorzetter in hart en nier

Dit waren enkele namen uit de top van Heijmans
Bouw
maar met z'n allen moeten we het doen
Dus drink er nog maar een en geef wat aan je vrouw
want na vandaag is 't weer van eigen
helemaal weer van je eigen
alles is weer van je eigen poen

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

Boundless Business Consultancy	Heihoeven 53	5244 GK	Rosmalen
Timmers Bouwbedrijf bv.	Heikampweg 6	5249 JX	Rosmalen
P.Hoedemakers & Zn. bv.	De Grote Elst 40	5246 JP	Rosmalen
Soos Satisfaction	Fort Alexanderstraat 31	5241 EX	Rosmalen
Dierenspeciaalzaak Nico van den Berg	Oude Baan 3	5242 HT	Rosmalen
Gebr. Voets Weg- en Waterbouw	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen
Car-O-Tech	Hoogstraat 5	5258 BA	Berlicum
v.d.Weide Holding	Pastoor de Leijerstraat 5	5246 JA	Rosmalen
Bouwbedrijf van Niftrik	Friezenstraat 2	5249 JS	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel bv.	West eind 2	5245 NL	Rosmalen

1200

0

ROSMALEN

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN